

ศาสตร์การสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ The Science of Teaching Thai As a Foreign Language

ปัจจุบันการเรียนการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศกำลังได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย จะเห็นได้จากมีชาวต่างประเทศสนใจเรียนภาษาไทยเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่ยังมีหนังสือหรือตำราที่กล่าวถึงวิธีการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศแบบครบถ้วนทุกขั้นตอนน้อยมาก จึงเป็นจุดเริ่มต้นให้ผู้เขียนมุ่งมั่นและตั้งใจที่จะรวบรวมความรู้ ประสบการณ์การสอนภาษาไทยให้ผู้เรียนชาวต่างประเทศทั้งในและนอกประเทศไทย รวมทั้งการทำงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศมาเขียนหนังสือ “ศาสตร์การสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ” เล่มนี้

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้แบ่งเป็น 3 ตอนสำคัญคือ ตอนที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ ตอนที่ 2 การแบ่งระดับเนื้อหาและวิธีสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ และตอนที่ 3 สื่อ กิจกรรม และการประเมินผลการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ ซึ่งแต่ละตอนล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญและจำเป็นสำหรับการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศทั้งสิ้น

หนังสือเล่มนี้เหมาะกับครูอาจารย์ นิสิตนักศึกษา และผู้สนใจ “ศาสตร์การสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ” ทุกท่าน จะได้เข้าใจหลักการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศครบทุกองค์ประกอบของการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศและสามารถนำไปใช้สอนภาษาไทยให้แก่ชาวต่างประเทศได้อย่างมั่นใจ

จัดพิมพ์โดย
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทร. 0-2218-3269-70 โทรสาร 0-2218-3547
e-mail: cupress@chula.ac.th
www.cupress.chula.ac.th
สรรคุณคำวิชาการ สู่สังคม Knowledge to All

กระบวนการผลิตหนังสือเล่มนี้ช่วยลดโลกร้อน
ด้วยการชดเชยปริมาณการปล่อยก๊าซเรือนกระจก 100%
1.07 kg.CO2eq/เล่ม

cupress.chula.ac.th

ศาสตร์การสอนภาษาไทยฯ.3
ISBN 978-974-03-4092-8

9 789740 340928
C112
1112110 250.00 บาท

ศาสตร์การสอน ภาษาไทย ในฐานะภาษาต่างประเทศ

The Science of Teaching Thai
As a Foreign Language

对外泰语教学理论
외국어로서의 태국어 교육
外国語としてのタイ語教授法の基礎知識

รู้เท่านี้ แพลงคร

สฟจ.
2126/3

ศาสตร์การสอนภาษาไทย
ในฐานะภาษาต่างประเทศ

The Science of Teaching Thai
As a Foreign Language

ศาสตร์การสอนภาษาไทย
ในฐานะภาษาต่างประเทศ
The Science of Teaching Thai
As a Foreign Language

รุ่งฤดี แผลงศร

 สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2565

250.-

รุ่งฤดี แผลงศร

ศาสตร์การสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ / รุ่งฤดี แผลงศร

1. ภาษาไทย - - การศึกษาและการสอน. 2. ภาษาไทย - - ตำราสำหรับชาวต่างชาติ.

495.91071

ISBN (e-book) 978-974-03-4152-9

สพจ. 2126/3

assคุณค่าวิชาการ สืบค้น
Knowledge to All
www.cupress.chula.ac.th

สิทธิในการผลิตและพิมพ์หนังสือเล่มนี้เป็นของสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแต่ผู้เดียว

การผลิตและการลอกเลียนหนังสือเล่มนี้ไม่ว่ารูปแบบใดทั้งสิ้น

ต้องได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรจากสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จัดทำโดย สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2565

www.cupress.chula.ac.th [CUB6411-008]

โทร. 0-2218-3562-3

บรรณาธิการอำนวยการ : นางอรทัย นันทนาดิสัย ศาสตราจารย์ ดร.อรรณู หาญสืบสาย

กองบรรณาธิการฝ่ายวิชาการ : ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ปิยนดา บุณนาค รองศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์
รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ชิษณุ พันธุ์เจริญ รองศาสตราจารย์ ดร.วิมลวรรณ พิมพ์พันธุ์

ผู้ประสานงาน : วาสนา ข้าเซ็น

พิสูจน์อักษร : บุศรินทร์ สรวัด

ออกแบบปกและรูปเล่ม : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สั่งซื้อได้ที่ ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330

http://www.chulabook.com โทร. 08-6323-3703-4

customer@cubook.chula.ac.th, info@cubook.chula.ac.th

Apps: CU-eBook Store

คำนำ

พิมพ์ครั้งที่ 3

ผู้เขียนได้รับทราบว่าหนังสือศาสตร์การสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศขาดตลาด แต่ยังมีนิสิต นักศึกษารวมทั้งอาจารย์จากสถาบันอื่นสอบถามถึงหนังสือเล่มดังกล่าว เพื่อใช้เป็นหนังสือเรียนวิชาที่เกี่ยวกับการสอนภาษาไทยสำหรับชาวต่างประเทศ หรือเพื่อใช้อ้างอิงในการศึกษาวิจัย ดังนั้นผู้เขียนจึงได้ติดต่อกับสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยให้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้เป็นครั้งที่ 3

ผู้เขียนขอขอบคุณสำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่สนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้และหวังว่าหนังสือ “ศาสตร์การสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ” จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจทุกท่าน หากมีข้อเสนอแนะประการใด เพื่อให้หนังสือสมบูรณ์ยิ่งขึ้นผู้เขียนยินดีเป็นอย่างยิ่งและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

รุ่งฤดี แผลงศร

มกราคม 2565

คำนำ

ภาษาไทยเป็นภาษาหนึ่งที่ได้ได้รับความสนใจจากผู้เรียนชาวต่างประเทศอย่างต่อเนื่องและมีแนวโน้มสนใจเรียนเพิ่มขึ้นทุกปี การเรียนการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ จึงเกิดขึ้น และมีพัฒนาการมาเป็นลำดับ โดยจะเห็นได้จากการเปิดรับนักศึกษาชาวต่างประเทศเข้าเรียนในสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ทั้งของรัฐบาลและเอกชนหลายแห่งในประเทศไทย รวมทั้งสถาบันการศึกษาในต่างประเทศหลายแห่งก็เปิดสอนภาษาไทยด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามหาวิทยาลัยหลายแห่งในประเทศไทยจะได้เปิดสอนหลักสูตรการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศมานาน แต่ยังมีหนังสือหรือตำราที่เกี่ยวกับศาสตร์สาขานี้น้อย ทำให้ผู้เรียนในสาขาดังกล่าวมีหนังสือหรือตำรา ที่จะใช้เป็นข้อมูลสำหรับการศึกษาค้นคว้าและอ้างอิงน้อย ส่วนมากจะเป็นหนังสือเกี่ยวกับการสอนสนทนาภาษาไทยเพื่อการสื่อสารในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ชาวต่างประเทศเรียนรู้คำศัพท์ รูปประโยค และบทสนทนา รวมถึงตัวอักษรไทยในบริบทต่าง ๆ

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมุ่งมั่นและตั้งใจที่จะรวบรวมความรู้และประสบการณ์จากการสอนภาษาไทยให้ผู้เรียนชาวต่างประเทศทั้งในและนอกประเทศไทย รวมทั้งจากการงานวิจัยที่เกี่ยวกับการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศของตนมาเขียนหนังสือ **“ศาสตร์การสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ”** เพื่อให้ครูอาจารย์ นักศึกษา รวมทั้งผู้สนใจการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศได้เข้าใจหลักการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศให้ครบทุก

องค์ประกอบและสามารถนำไปประยุกต์ในการสอนภาษาไทยให้กับ
ผู้เรียนชาวต่างประเทศได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมกับผู้เรียน
ชาวต่างประเทศต่อไป

ดังนั้น เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้จึงแบ่งเป็น 3 ตอนสำคัญ ดังนี้

**ตอนที่ 1 ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการสอนภาษาไทยในฐานะ
ภาษาต่างประเทศ** มีเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเรื่องการสอน
ภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ เช่น พัฒนาการของการเรียน
การสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ กระบวนการเรียนรู้ภาษา
รวมทั้งวิธีสอนภาษาต่างประเทศ

**ตอนที่ 2 การแบ่งระดับเนื้อหาและวิธีสอนภาษาไทยในฐานะ
ภาษาต่างประเทศ** มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรู้ในการเรียนการสอนภาษา
ไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ เริ่มจากการแบ่งระดับเนื้อหาภาษาไทย
ในฐานะภาษาต่างประเทศ การใช้ภาษาศาสตร์ภาษาไทยเพื่อการสอน
ภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ และวิธีสอนทักษะการฟัง การพูด
การอ่าน และการเขียนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ

**ตอนที่ 3 สื่อ กิจกรรม และการประเมินผลการสอนภาษาไทย
ในฐานะภาษาต่างประเทศ** มีเนื้อหากล่าวถึงสื่อและกิจกรรมการสอน
ภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจวิธีการใช้สื่อ
และกิจกรรมการสอนภาษาไทยให้แก่ชาวต่างประเทศ รวมทั้งวิธีการวัด
และการประเมินผลการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศด้วย

ผู้เขียนขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ณภสินธุ์ แผลงศรี ผู้คอยให้
คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการเขียนหนังสือเล่มนี้อย่างดียิ่ง นอกจากนี้
ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิของสำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ที่กรุณาตรวจคุณภาพหนังสือ รวมทั้งขอขอบคุณท่านผู้เขียนหนังสือ

ตำรา สื่อสิ่งพิมพ์ และเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่ผู้เขียนใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงดังรายชื่อในบรรณานุกรมเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ท้ายสุดนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ดังที่ตั้งใจไว้ หากมีข้อผิดพลาดประการใด ผู้เขียนต้องขออภัยและขอน้อมรับคำติชม เพื่อนำไปปรับปรุงหนังสือเล่มนี้ให้มีความสมบูรณ์ต่อไป

รุ่งฤดี แผลงศร

มกราคม 2560

สารบัญ

หน้า

คำนำพิมพ์ครั้งที่ 3
คำนำ

ตอนที่ 1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการสอนภาษาไทย
ในฐานะภาษาต่างประเทศ

บทที่ 1 บทนำ	3
ความหมายของภาษา	3
ลักษณะของภาษา	6
ประเภทของภาษา	10
พัฒนาการของการเรียนการสอนภาษาไทย	15
ในฐานะภาษาต่างประเทศ	
ลักษณะเฉพาะของภาษาไทย	24
สรุป	27
คำถามทบทวน	30
บทที่ 2 กระบวนการเรียนรู้ภาษา	31
ขั้นตอนการเรียนรู้ภาษาของมนุษย์	32
ความแตกต่างระหว่างการเรียนรู้ภาษาที่หนึ่ง	35
กับภาษาที่สอง	
ทฤษฎีการเรียนรู้ภาษาที่หนึ่ง	39

	หน้า
ทฤษฎีการเรียนรู้ภาษาที่สองและภาษาต่างประเทศ	48
ลีลาการเรียนรู้	54
สรุป	62
คำถามทบทวน	65
บทที่ 3 วิธีสอนภาษาต่างประเทศ	67
วิธีสอนแบบไวยากรณ์และแปล (Grammar-Translation Method)	70
วิธีสอนแบบตรง (Direct Method)	72
วิธีสอนแบบฟัง-พูด (Audio-Lingual Method)	75
วิธีสอนแบบปริชานหรือแบบความรู้ความเข้าใจ (The Cognitive Code Learning Theory)	77
วิธีสอนแบบเงียบ (The Silent Way)	80
วิธีสอนแบบการตอบสนองด้วยท่าทาง (Total Physical Response)	82
วิธีสอนแบบธรรมชาติ (The Natural Approach)	84
วิธีสอนแบบชักชวน (Suggestopedia)	86
วิธีสอนแบบกลุ่มสัมพันธ์ (Community Language Learning)	89
วิธีสอนแบบการสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร (Communicative Approach)	92
สรุป	96
คำถามทบทวน	100

ตอนที่ 2

การแบ่งระดับเนื้อหาและวิธีสอนภาษาไทย ในฐานะภาษาต่างประเทศ

บทที่ 4 การแบ่งระดับเนื้อหาภาษาไทยในฐานะ ภาษาต่างประเทศ	105
แนวคิดเกี่ยวกับการแบ่งระดับเนื้อหาภาษาไทย ในฐานะภาษาต่างประเทศ	105
ระดับพื้นฐาน (Fundamental Level)	119
ระดับต้น (Beginning Level)	121
ระดับกลาง (Intermediate Level)	122
ระดับสูง (Advanced Level)	124
สรุป	126
คำถามทบทวน	128
บทที่ 5 ภาษาศาสตร์ภาษาไทยเพื่อการสอนภาษาไทย ในฐานะภาษาต่างประเทศ	129
อวัยวะที่ใช้ในการออกเสียง	130
ระบบเสียงพยัญชนะภาษาไทยเพื่อการสอนภาษาไทย ในฐานะภาษาต่างประเทศ	140
• พยัญชนะต้น	141
• พยัญชนะท้าย	153

	หน้า
ระบบเสียงสระภาษาไทยเพื่อการสอนภาษาไทย	157
ในฐานะภาษาต่างประเทศ	
• สระเดี่ยว	158
• สระประสม	162
ระบบเสียงวรรณยุกต์ภาษาไทยเพื่อการสอนภาษาไทย	164
ในฐานะภาษาต่างประเทศ	
สรุป	168
คำถามทบทวน	171
 บทที่ 6	
วิธีสอนทักษะการฟังและทักษะการพูดภาษาไทย	173
ในฐานะภาษาต่างประเทศ	
จุดมุ่งหมายของการสอนทักษะการฟังและทักษะ	174
การพูดภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ	
วิธีสอนทักษะการฟังและทักษะการพูดภาษาไทย	177
ในฐานะภาษาต่างประเทศ	
• วิธีสอนทักษะการฟังและทักษะการพูด	179
ภาษาไทยสำหรับผู้เรียนชาวต่างประเทศ	
ระดับพื้นฐานถึงระดับต้น	
• วิธีสอนทักษะการฟังและทักษะการพูด	185
ภาษาไทยสำหรับผู้เรียนชาวต่างประเทศ	
ระดับกลางถึงระดับสูง	
การแก้ไขปัญหาการฟังและการออกเสียง	187

	หน้า
ตัวอย่างการสอนทักษะการฟังและทักษะการพูด	193
ภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ	
สรุป	199
คำถามทบทวน	201
บทที่ 7 วิธีสอนทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทย	203
ในฐานะภาษาต่างประเทศ	
จุดมุ่งหมายของการสอนทักษะการอ่านและทักษะ	204
การเขียนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ	
วิธีสอนทักษะการอ่านและทักษะการเขียนภาษาไทย	207
ในฐานะภาษาต่างประเทศ	
• วิธีสอนทักษะการอ่านและทักษะการเขียน	209
ภาษาไทยสำหรับผู้เรียนชาวต่างประเทศ	
ระดับพื้นฐานถึงระดับต้น	
• วิธีสอนทักษะการอ่านและทักษะการเขียน	239
ภาษาไทยสำหรับผู้เรียนชาวต่างประเทศ	
ระดับกลางถึงระดับสูง	
การสร้างแบบฝึกทักษะการอ่านและทักษะการเขียน	248
ภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ	
ตัวอย่างการสอนทักษะการอ่านและทักษะการเขียน	250
ภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ	
สรุป	259

ตอนที่ 3

สื่อ กิจกรรม และการประเมินผลการสอนภาษาไทย ในฐานะภาษาต่างประเทศ

บทที่ 8	สื่อการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ	267
	ความหมายของสื่อการสอน	267
	ความสำคัญของสื่อการสอน	270
	ลักษณะของสื่อการสอนที่ดี	273
	ประเภทของสื่อการสอน	276
	• สื่อวัสดุ	276
	• สื่อสิ่งพิมพ์	288
	• สื่อประสม	293
	• สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ	303
	สรุป	305
	คำถามทบทวน	308
บทที่ 9	กิจกรรมการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ	309
	ความหมายของกิจกรรมการสอน	309
	ความสำคัญของกิจกรรมการสอน	310
	ลักษณะของกิจกรรมการสอนที่ดี	313

	หน้า
ประเภทของกิจกรรมการสอน	315
• กิจกรรมในหลักสูตรหรือกิจกรรมในชั้นเรียน	315
• กิจกรรมนอกหลักสูตรหรือกิจกรรมนอกชั้นเรียน	322
สรุป	329
คำถามทบทวน	332
 บทที่ 10 การวัดและการประเมินผลการสอนภาษาไทย	 333
ในฐานะภาษาต่างประเทศ	
ความหมายของการวัดผลและการประเมินผล	334
จุดมุ่งหมายของการวัดผลและการประเมินผล	339
ลักษณะของการวัดผลและการประเมินผล	340
ประเภทของแบบทดสอบวัดทางภาษา	343
ขั้นตอนการวัดผลและการประเมินผล	347
เกณฑ์การวัดผลและการประเมินผล	357
ตัวอย่างข้อสอบชนิดต่าง ๆ	361
สรุป	373
คำถามทบทวน	376
 บรรณานุกรม	 377

ตอนที่

1

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับ
การสอนภาษาไทย
ในฐานะภาษาต่างประเทศ

- บทที่ 1 บทนำ
- บทที่ 2 กระบวนการเรียนรู้ภาษา
- บทที่ 3 วิธีสอนภาษาต่างประเทศ

บทนำ

ภาษาต่าง ๆ ในโลกนี้มีมากมายหลายภาษา แต่ละภาษาอาจมีโครงสร้างทางไวยากรณ์ที่เหมือนหรือแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ภาษาทุกภาษาต่างมีคุณค่าเท่าเทียมกัน เพราะมนุษย์ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารทำความเข้าใจระหว่างคนในสังคมเดียวกัน รวมทั้งคนที่อยู่ต่างสังคมด้วย

ฉะนั้น บทที่ 1 บทนำนี้จะได้อธิบายถึงความหมายของภาษาลักษณะของภาษา ประเภทของภาษา พัฒนาการของการเรียนการสอนภาษาไทยในฐานะภาษาต่างประเทศ และลักษณะเฉพาะของภาษาไทย เพื่อเป็นความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องของ “ภาษา” ก่อนเข้าสู่รายละเอียดของเนื้อหาบทอื่น ๆ ต่อไป

ความหมายของภาษา

มีผู้นิยามความหมายของ “ภาษา” ไว้อย่างต่างกัน ดังนั้น ในหนังสือเล่มนี้จะขอยกคำนิยาม “ภาษา” ของพจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ประยุกต์) ฉบับราชบัณฑิตยสถาน มาเป็นข้อสรุป

ความหมายของ “ภาษา” ที่ได้มีผู้กล่าวถึงไว้ทั้งหมด ดังนี้

พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์
ประยุกต์) ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2553 : 233-234)
ให้ความหมายของ “Language” หรือ “ภาษา” ไว้
5 ประการ คือ

1. ระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์ใช้สื่อสาร ประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ไม่มีความหมายและส่วนที่มีความหมาย ส่วนที่ไม่มีความหมาย ได้แก่ เสียง ซึ่งมีจำนวนจำกัดและประกอบกันเป็นส่วนที่มีความหมาย ซึ่งมีจำนวนไม่รู้จบ ได้แก่ หน่วยต่าง ๆ ในภาษา เช่น คำ วลี และประโยค โดยทั่วไปนักภาษาศาสตร์มักถือว่าภาษามี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ เสียง ไวยากรณ์ และความหมาย ภาษาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม จึงมีคุณสมบัติเหมือนวัฒนธรรมอื่น ๆ เช่น มีความเป็นระบบ เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และสามารถถ่ายทอดจากรุ่นอายุหนึ่งไปสู่อีกรุ่นอายุหนึ่งได้ อย่างไรก็ตาม ภาษาก็ต่างจากวัฒนธรรมอื่น ๆ เพราะมีความเป็นนามธรรมมากที่สุด และเป็นสิ่งที่แยกมนุษย์ให้ต่างจากสัตว์ได้ดีที่สุด เพราะเชื่อกันว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมความสามารถในสมองที่ทำให้เรียนรู้ภาษาใด ๆ ก็ได้ แต่สัตว์ไม่มีความสามารถดังกล่าวนี้ (ในความหมายนี้ ภาษาเป็นสิ่งสากลและเป็นสมบัติของมนุษย์โดยทั่วไป ไม่เฉพาะเจาะจงว่าเป็นของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง)

2. ระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์ใช้ในการสื่อสารในสังคมใดสังคมหนึ่งโดยไม่มีหลักฐานว่าใครเป็นผู้สร้างขึ้น บางคนเรียกว่า ภาษาธรรมชาติ (Natural language) เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาไทย ภาษามาลายี ภาษาญี่ปุ่น

3. ภาษาที่มนุษย์ตั้งใจสร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ที่เฉพาะเจาะจง บางคนเรียกว่า ภาษาประดิษฐ์ (Artificial language) เช่น เอสเปอแรนโต (Esperanto) ภาษาคอมพิวเตอร์ต่าง ๆ เช่น ภาษาเบสิก ภาษาโคบอล ภาษาฟอร์แทรน

4. วิธภาษา (Variety of language) ซึ่งอาจเป็น ภาษาย่อย (Dialect) เช่น ภาษาอีสาน ภาษาใต้ ภาษาผู้ญิง ภาษาผู้ชาย หรือทำเนียบภาษา (Register) เช่น ภาษากฎหมาย ภาษาโฆษณา

5. ระบบการสื่อสารอื่น ๆ ที่ไม่ใช่สัญลักษณ์เหมือนในคำจำกัดความที่ 1-4 เช่น ภาษามือ (Sign language) ภาษากาย ภาษารูปภาพ ภาษาสัทว์

จากความหมายของ “ภาษา” ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ภาษาเป็น “ระบบสัญลักษณ์” ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสาร ระบบสัญลักษณ์ดังกล่าวเกิดจากพฤติกรรมการสื่อสารที่ต้องเรียนรู้ ซึ่งแตกต่างจากพฤติกรรมการสื่อสารของสัตว์ที่เป็นสัญชาตญาณ เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ ฉะนั้น พฤติกรรมการสื่อสารที่เป็นระบบเรียนรู้ของมนุษย์ ผู้ใช้ภาษาสามารถเพิ่มเติมขึ้นจากระบบที่เกิดจากธรรมชาติ

ได้หรือกำหนดระบบโครงสร้างภาษาทั้งระบบได้เอง เราจึงเรียก การสื่อสารที่มนุษย์กำหนดขึ้นว่า “ภาษา”

ลักษณะของภาษา

มนุษย์ใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการติดต่อสื่อสาร เพื่อ ถ่ายทอดความรู้ หรือสร้างความเข้าใจ หรือถ่ายทอดความรู้สึกที่มีต่อกัน หากไม่มีภาษามนุษย์คงไม่สามารถสร้างสังคมให้เจริญได้อย่างทุกวันนี้ ภาษาจึงมีความสำคัญสำหรับมนุษย์ แม้ว่าภาษาในโลกนี้มีอยู่มากมาย แต่ก็ยังมีลักษณะของภาษาที่คล้ายกัน ดังนี้

1. ภาษาเป็นวัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้

วัฒนธรรมเป็นสิ่งดีงามที่สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง วัฒนธรรมทางภาษาเป็นการสืบทอดที่เกิดจากการเรียนรู้ จึงไม่เหมือน การเรียนรู้ของสัตว์ที่เกิดจากสัญชาตญาณเป็นตัวกำหนด มนุษย์เรียนรู้ ภาษาได้จากการได้ยินได้ฟังแล้วเลียนแบบตาม เช่น เด็กสามารถพูดได้ เมื่ออายุประมาณ 1 ปีครึ่งขึ้นไป เพราะเมื่อเป็นทารก เด็กจะค่อย ๆ สะสมถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังจากพ่อแม่หรือคนเลี้ยงสร้างเก็บไว้เป็น คลังคำ เมื่อถึงช่วงอายุที่เด็กมีความพร้อมจะพูด เด็กจะนำคลังคำที่ สะสมจากการได้ยินได้ฟังพ่อแม่หรือคนเลี้ยงมาสร้างผูกประโยคได้ อย่างต่อเนื่องไม่รู้จบ

ดังนั้น กล่าวได้ว่า สิ่งแวดล้อมที่เป็นตัวกำหนดการเรียนรู้ภาษา ของมนุษย์คือสังคมหรือกลุ่มผู้ใช้ภาษา เช่น ถ้าเด็กไทยไปเติบโต

ที่ประเทศอังกฤษตั้งแต่เล็ก เขาจะเรียนรู้ภาษาอังกฤษได้อย่างดีกว่าภาษาไทย ทั้งนี้เพราะสังคมหรือกลุ่มผู้ใช้ภาษาเป็นสิ่งแวดล้อมกำหนดการใช้ภาษาของเด็กคนนั้น

2. ภาษาที่มีระบบที่แน่นอน

ระบบ หมายถึง ความมีระเบียบ แบบแผน การที่มนุษย์เรียนรู้ภาษาต่าง ๆ ทั่วโลกได้เพราะภาษามีระบบ ระบบที่สำคัญของภาษาคือระบบเสียง ไวยากรณ์ และความหมาย

ระบบเสียง หมายถึง เสียงที่ใช้สื่อความหมายในแต่ละภาษา ซึ่งมีจำนวนไม่เท่ากันในแต่ละภาษา เช่น ภาษาไทยมีเสียงพยัญชนะต้น 21 เสียง เสียงพยัญชนะท้าย 8 เสียง เสียงสระเดี่ยว 18 เสียง เสียงสระประสม 3 เสียง และเสียงวรรณยุกต์ 5 เสียง

ระบบไวยากรณ์ หมายถึง การสร้างคำและการสร้างประโยค ภาษาไทยจัดอยู่ในกลุ่มภาษาคำโดด (Isolation) เมื่อต้องการเพิ่มคำขึ้นใช้ในภาษาจะสร้างคำขึ้นโดยการประสมคำ การซ้อนคำ หรือการซ้ำคำ ส่วนการสร้างประโยคของภาษานั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางด้านไวยากรณ์ระหว่างคำที่เรียงกันในประโยคว่า คำนั้นจะทำหน้าที่ใดในประโยค เช่น *ฉันชอบรถคันสีแดง* คำว่า “ฉัน” เป็นคำสรรพนามทำหน้าที่ “ประธาน” ของประโยค ส่วน *พระฉันอาหารเพล* คำว่า “ฉัน” เป็นคำกริยาทำหน้าที่ “กริยา” ของประโยค

ระบบความหมายหมายถึงการจัดเรียงคำเป็นประโยคเพื่อสื่อความหมายของแต่ละภาษาซึ่งเกิดจากคนในสังคมได้ตกลงร่วมกันว่าจะใช้ระบบเดียวกันอย่างไรในการสื่อความหมาย อาทิ โครงสร้างของ

ประโยคภาษาไทยประกอบด้วย ประธาน + กริยา + กรรม เช่น มาลี
ไปเที่ยวทะเล แต่หากพูดว่า ทะเลไปเที่ยวมาลี ก็จะไม่สื่อความหมาย
ให้ผู้ฟังเข้าใจได้ นอกจากนี้ การเรียงตำแหน่งคำในประโยคภาษาไทย
ถือได้ว่ามีความสำคัญ เพราะหากเรียงตำแหน่งคำผิดจะทำให้ความหมาย
ของประโยคเปลี่ยนไปด้วย เช่น “แม่ดีลูก” และ “ลูกดีแม่” ย่อมมี
ความหมายของประโยคที่แตกต่างกัน

3. ภาษาเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้ร่วมกันในสังคม

การใช้ภาษาสื่อความหมายในแต่ละสังคมเป็นเรื่องของการตกลง
ร่วมกันว่า จะใช้สัญลักษณ์ใดแทนเสียงพูดใด ตัวอักษรใดแทนคำใด เพื่อ
สื่อความหมายให้คนในสังคมเข้าใจร่วมกัน ดังนั้น ในเรื่องของภาษาเรา
ใช้เสียงเป็นสัญลักษณ์สมมุติแทนสิ่งต่าง ๆ เช่น คำที่ออกเสียงว่า “ปลา”
ในภาษาไทยหมายถึงสัตว์น้ำชนิดหนึ่ง มีครีบ และมีหาง แต่สำหรับผู้
ที่พูดภาษาอื่นที่ไม่เคยตกลงจะใช้เสียงนี้แทน “ปลา” เขาก็จะไม่สามารถ
เข้าใจได้ตรงกับที่คนไทยพูด สัญลักษณ์ที่แทนเสียง “ปลา” ในสังคม
อื่น ๆ จะใช้เสียงที่แตกต่างกันออกไป เช่น ภาษาอังกฤษออกเสียงว่า
“fish” ส่วนภาษาญี่ปุ่นออกเสียงว่า “sakana”

จะเห็นได้ว่า ภาษาเป็นเรื่องที่คนในสังคมกำหนดขึ้นใช้เฉพาะใน
สังคมของตน บางลักษณะอาจไม่สามารถอธิบายได้หรือให้เหตุผลได้
ทุกคำว่า ทำไมจึงเรียกสิ่งนี้ว่าอย่างนั้น

4. ภาษาที่มีการเปลี่ยนแปลง

เนื่องจากภาษาเป็นวัฒนธรรมจึงมีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดกันได้ แต่หากภาษาใดไม่มีผู้ใช้ เช่น ภาษาบาลีสันสกฤต และภาษาละติน ย่อมเรียกได้ว่า เป็นภาษาที่ตายแล้ว ดังนั้น ภาษาที่มีผู้ใช้อยู่ก็ย่อมมีการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในสังคมปัจจุบันที่เป็นสังคมของการสื่อสารไร้พรมแดน ภาษาที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เห็นได้จากภาษาไทยมีคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษเพิ่มมากขึ้น เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต เซฟ ไลน์ หรือเสียงในภาษาไทยบางเสียงไม่สามารถเกิดท้ายพยางค์หรือท้ายคำได้ เช่น เสียง ล ส เมื่อรับคำภาษาอังกฤษเข้ามาใช้ คนไทยสามารถออกเสียงทั้งสองเสียงในตำแหน่งท้ายพยางค์หรือท้ายคำได้ เช่น ฟุตบอล แก๊ส หรือการใช้คำสแลงในภาษาไทยที่แตกต่างกันไปตามยุคตามสมัยก็แสดงให้เห็นเรื่องการเปลี่ยนแปลงของภาษาได้อย่างชัดเจน

5. ภาษามีค่าเท่าเทียมกัน

ภาษาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารสำหรับคนในสังคมแต่ละสังคม เราไม่อาจกล่าวได้ว่า ภาษาใดดีที่สุดหรือภาษาใดสำคัญมากที่สุด เพราะภาษาทุกภาษาย่อมมีคุณค่าแห่งความเป็นภาษาเท่าเทียมกัน ที่จะใช้สื่อสารในกลุ่มหรือในสังคมนั้น ๆ เช่น คนต่างชาติที่พูดภาษาไทยไม่ได้เลย ย่อมติดขัดในการสื่อสารกับคนไทย แต่หากคนต่างชาติคนนั้นสามารถสื่อสารภาษาไทยได้ ย่อมสามารถสื่อสารความต้องการของตนกับคนไทยได้อย่างเข้าใจ

ดังนั้น การนำภาษาของคนสังคมหนึ่งไปใช้กับคนอีกสังคมหนึ่งซึ่งไม่ใช่ภาษานั้น ย่อมสื่อสารไม่ได้ผลดีเท่ากับการใช้ภาษาของคนสังคมนั้นในการสื่อสาร เพราะภาษาของคนกลุ่มใดย่อมมีค่าในการสื่อสารสำหรับคนกลุ่มนั้น ฉะนั้น ภาษาทุกภาษาจึงมีค่าเท่าเทียมกัน เนื่องจากหัวใจของภาษาคือการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน

ประเภทของภาษา

ภาษาสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ ภาษาที่หนึ่งหรือภาษาแม่ ภาษาที่สอง และภาษาต่างประเทศ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ภาษาที่หนึ่งหรือภาษาแม่ (First Language or Mother Tongue)

ภาษาที่หนึ่งหรือภาษาแม่ หมายถึง ภาษาที่เด็กเรียนรู้เป็นภาษาแรกในชีวิต เป็นภาษาที่พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงใช้พูดกันในครอบครัว เด็กจะได้ยินได้ฟังภาษานั้นตั้งแต่เกิดหรืออยู่ในสภาพแวดล้อมของภาษานั้นมาตั้งแต่วัยเด็ก เช่น ภาษาแรกของคนไทยส่วนใหญ่ในประเทศไทยคือภาษาไทย แต่ภาษาแรกของคนไทยมุสลิม 3 จังหวัดภาคใต้ของประเทศไทยคือภาษาอาหรับ

คณิงนิตย์ จันทุรัตน์ (2554 : 7-8) อธิบายถึงลักษณะของภาษาที่หนึ่งหรือภาษาแม่สรุปได้ว่า เจ้าของภาษา (Native speaker) มีความรู้เกี่ยวกับภาษาของตนเองและมีความสามารถในการใช้อย่างดี แต่เจ้าของภาษาอาจไม่สามารถอธิบายความรู้เกี่ยวกับภาษานั้นได้และไม่สามารถอธิบายได้เหมือนกันว่า มีวิธีเรียนรู้ภาษาอย่างไร เพราะ

การเรียนรู้ภาษาแม่นั้นเกิดขึ้นมานานเกือบเท่าอายุของเขา เจ้าของภาษามีความรู้เกี่ยวกับภาษาแม่ ดังนี้

1.1 เสียง เจ้าของภาษาจะรู้ว่า ภาษาของตนมีเสียงอะไรบ้าง แตกต่างกันอย่างไร และรู้ระบบของเสียงว่า มีทำนองเสียง มีการลงเสียงหนักเบา เสียงสูงต่ำอย่างไร เสียงใดอยู่ตำแหน่งใดได้ ตำแหน่งใดไม่ได้ กล่าวคือ คนไทยจะรู้ว่า พยัญชนะท้ายซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวสะกดในภาษาไทย คนไทยจะไม่ออกเสียงพยัญชนะท้ายในคำภาษาไทยทุกคำ เช่น เมื่อพูดคำว่า *เกิด จด* ก็ไม่ต้องออกเสียง “ด” ท้ายคำ ขณะที่คำภาษาอังกฤษหากผู้พูดออกเสียงตัวสะกดในพยัญชนะท้ายไม่ชัดเจน จะทำให้เจ้าของภาษาเข้าใจความหมายของคำไม่ตรงกับที่ผู้พูดต้องการสื่อความหมายได้

1.2 คำ เจ้าของภาษาจะรู้ว่าเสียงต่าง ๆ เมื่อนำมารวมกันเป็นคำจะสื่อความหมายอย่างไร ผู้ที่ไม่ใช่เจ้าของภาษาจะไม่รู้เนื่องจากคำกับความหมายที่ใช้แทนกัน ส่วนใหญ่ไม่มีความเกี่ยวข้องกันแบบมีเหตุผล (Arbitrariness) แต่อาจมีคำบางคำสื่อถึงความหมายได้ โดยเฉพาะคำเลียนเสียงธรรมชาติ เช่น เสียงร้องของเป็ด ในภาษาไทยใช้ว่า “ก๊าบ ๆ” ในภาษาอังกฤษใช้ว่า “quack-quack” ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกันพอให้เดาความหมายได้ว่า เป็นเสียงร้องของเป็ด

1.3 กฎเกณฑ์ของภาษา นอกจากจะรู้จักคำแล้ว เจ้าของภาษาจะรู้ว่าการเรียงคำให้สื่อความหมายต้องเรียงคำอย่างไร และสามารถบอกได้ว่าการเรียงคำอย่างไรไม่ถูกต้อง เช่น *ฉันชอบเสื้อสีแดง* คนไทยจะรู้ว่า “สีแดง” เป็นคำขยายต้องเรียงคำขยายไว้หลังคำที่ต้องการขยายคือ “เสื้อ”

1.4 บริบท การรู้เกี่ยวกับตัวภาษาอย่างเดียวไม่ได้ทำให้เจ้าของภาษาใช้ภาษาได้อย่างดี แต่ต้องมีความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์หรือบริบทการใช้ภาษา เช่น คนไทยจะรู้ว่าการใช้คำ ข้าพเจ้า ฉัน ผม คุณ ท่าน หนู ควรใช้ในสถานการณ์ใด ความรู้เรื่องของบริบทจึงทำให้เจ้าของภาษาเลือกใช้คำและประโยคได้อย่างถูกต้อง

2. ภาษาที่สอง (Second Language)

ภาษาที่สอง หมายถึง ภาษาอื่นที่บุคคลเรียนรู้ต่อจากภาษาแรก เพื่อใช้รองจากภาษาแรก ประเทศบางประเทศใช้ภาษาที่สองเป็นภาษาที่มีบทบาทสำคัญในสังคมในฐานะภาษาราชการ เช่น ประเทศมาเลเซีย ประเทศฟิลิปปินส์ ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สองเพื่อติดต่อกับงานราชการในประเทศ หรือในประเทศที่มีภาษาถิ่นใช้หลายภาษา จำเป็นต้องกำหนดภาษากลางเพื่อใช้ในการสื่อสารสำหรับคนในประเทศ เช่น ประเทศอินเดียกำหนดให้ภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่สอง

จะเห็นได้ว่า ภาษาที่สองอาจเป็นภาษาสำคัญในการใช้ชีวิตประจำวันของคนในสังคม ซึ่งคนในสังคมจำเป็นต้องใช้ได้อย่างคล่องแคล่ว เพราะอาจใช้มากกว่าภาษาที่หนึ่งหรือภาษาแม่ เนื่องจากความจำเป็นที่ต้องใช้เพื่อการติดต่อสื่อสารกับคนในสังคมวงกว้าง

3. ภาษาต่างประเทศ (Foreign Language)

ภาษาต่างประเทศ หมายถึง ภาษาที่ไม่ใช่ภาษาแม่ของประเทศ ผู้เรียนเรียนเพื่อใช้ติดต่อกับชาวต่างชาติ หรือมีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษา เพื่อการท่องเที่ยว เพื่อการเมือง เพื่อการทำธุรกิจ เป็นต้น

การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศอาจเริ่มเรียนได้ตั้งแต่ยังอยู่ในวัยเรียน หรือเริ่มเรียนเมื่อเป็นผู้ใหญ่ก็ได้ เช่น คนไทยเรียนภาษาอังกฤษตั้งแต่ระดับประถมศึกษาเป็นภาษาต่างประเทศ หรือคนไทยบางคนอาจเรียนภาษาจีน ภาษาญี่ปุ่น ภาษาเกาหลีตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาถึงระดับอุดมศึกษาเป็นภาษาต่างประเทศก็ได้

นอกจากนี้ พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ประยุกต์) ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2553 : 177) ยังได้กล่าวถึงความหมายของภาษาต่างประเทศเพิ่มเติมอีก ดังนี้

ในสหรัฐอเมริกา คำว่า “ภาษาต่างประเทศ” มักใช้ในความหมายเหมือน “ภาษาที่สอง” (Second language) แต่ในประเทศอังกฤษ คำว่า “ภาษาต่างประเทศ” มีความหมายต่างจาก “ภาษาที่สอง” 3 ประการ คือ

1. ภาษาต่างประเทศเป็นภาษาที่สอนเป็นวิชาในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย แต่ภาษาที่สองจะเปิดสอนเป็นวิชาในโรงเรียนหรือไม่ก็ได้
2. ภาษาต่างประเทศไม่ใช่เป็นสื่อการสอน ภาษาราชการ และภาษาธุรกิจ แต่ภาษาที่สองเป็นภาษาที่ใช้เป็นสื่อการสอนในสถานศึกษาส่วนใหญ่ และมักใช้เป็นภาษาราชการและภาษาธุรกิจด้วย
3. ภาษาที่สองมีฐานะและบทบาทเคียงคู่กับภาษาที่หนึ่ง เช่น ภาษาอังกฤษ ในฐานะภาษาที่สองในฟิจิ สิงคโปร์ และไนจีเรีย ส่วนภาษาต่างประเทศไม่มี